

Balázsné Fodor Katalin

Ajánlás

A *torcellói Krisztus* – annak ellenére, hogy több bibliográfiában is szerepel 1981-es kiadási dátummal – mind ez ideig nem jelent meg nyomtatásban. A regény kéziratával férjem 1980-ban készült el. Mindig hosszan, hetekig-hónapokig készült az írásra, a vajúdási folyamat kezdeti töprengő sétáit, mélézásait egyre gyakrabban váltotta fel éjszakánként az írógép kopogása, egyre nőtt a széttépett kéziratlapok halmaza, majd amikor a benne felgyülemlett feszültség már szinte robbant, hirtelen leült az írógéphez, vagy, ha tehetette, leutazott Szigligetre, s csaknem szünet nélkül dolgozva két-három hét alatt megírta az első változatot. Mint valamennyi munkáját, *A torcellói Krisztust* is félretette rövid időre, hogy később viszonylagos objektivitással szemlélve átgondolja, kell-e valamit változtatnia rajta. A szükségesnek ítélt „ülepítési idő” elteltével nemcsak ő maga olvasta újra és gondolta néhány helyen átalakítani a szöveget, hanem barátainak is odaadta a kéziratot, hogy mondjanak véleményt róla. A megbeszélés eredményeként kisebb-nagyobb javításokat kívánt végrehajtani a regényen, de közbejött egyéb munkák, filmes elfoglaltságok, új témák felbukkanása miatt ennek az időigényesebb kitűzött feladatnak az elvégzése háttérbe szorult – úgy érzem, úgy éreztem –, kissé talán bele is fáradt, érdeklődése csökkent iránta, szűkszavúan csak annyit mondott, hogy még sokat kellene dolgoznia rajta, és ezzel félretette a kéziratot.

Később gyakran elő-elővette „a torcellói”-t, de a tervezett átdolgozásra soha nem került sor. Mégis, néhány fejezetet kiemelve, átírva, tulajdonképpen önálló novellaként megjelentetett a következő évtizedben. Ezek jórészt kapcsolódnak korábbi regényeihez, novelláihoz, a szatmár-beregi, gyermekkori élményekhez, emlékekhez. Az ilyen emléktöredékek, valóságdarabok és a hozzájuk kötődő impressziók és reflexiók beépítése adják meg a teljes szöveg intenzitását, mélységét. A regény egészében különösen erőteljesek a rajongva szeretett és fiatalon elvesztett édesapjáról szóló, a vele való kapcsolatára utaló önéletrajzi vonatkozású részletek. Az egyik különálló novellaként megjelent részlet például az édesapa fogságból való hazaérkezéséről szól. (Lehetséges, hogy a félreértés, miszerint a regény könyv alakban is megjelent, onnan ered, hogy férjem az első ilyen „önállósított” fejezet közlésekor jelezte, hogy az új regényéből való.)

Az átdolgozásra azért sem került sor, mert 1981/82-ben elég sokat dolgozott a filmgyárban, és 82 nyarán már nagyon nehezen ment a munka. Sokat fájta a feje, nyaka, amit az orvosok reumával, magas vérnyomással magyaráztak, közér-

zete egyre romlott, fáradékonyra vált. Jó néhány orvosi rendelőben megfordult, szedte a gyógyszereket, s mivel soha azelőtt beteg nem volt, meg sem fordult a fejében, hogy komoly lehet a baj, s hogy a kiabáló tünetek ellenére senki sem ismeri fel a betegségét. 1982. október 26-án került végül kórházba életveszélyes állapotban, s ezzel megkezdődött a másfél évtizedes mindennapos küzdelem az életben maradásért, s ha lehetséges, az értelmes élet folytatásáért. Az ő számára, aki nem tudott lopott egy-két órában írni, valóságos kínszenvedés volt, hogy nincs lehetősége a folyamatos munkára. Nagyon sok terve, témája volt, gyakran mondta: kész van egy új regény a fejemben... Leírni azonban nem tudta őket. Többször kértem, próbáljon egy-egy részletet megírni, kidolgozni, vagy legalább vázlatosan magnóra mondani, de nem ment, ha esetleg meg is kísérelte, nem volt kézzelfogható eredménye. Inkább csak rövidebb lélegzetű írásokra vállalkozott, novellái, forgatókönyvei születtek, befejezett, átdolgozott megkezdett, korábbi műveket. Két-három regényhez, drámához gyűjtött folyamatosan anyagot, néha-néha beszélt róluk, küzdött a depresszió, a reménytelenség ellen, biztatva magát és bennünket a gyógyulás, a szabadulás lehetőségével.

A gyógyíthatatlan betegség azonban nem engedte dolgozni, és nem engedte utazni, pedig kíváncsisága, érdeklődése a világ és az emberek iránt mindig ébren tartotta benne az utazási vágyat. Nem térhetett vissza az annyira szeretett Itáliába, Torcellóba sem. Az olasz kultúra iránti tisztelete, szeretete több gyökérből táplálkozott, s amikor az egyetemen idegen nyelvet kellett választani, egy percig sem habozott. Olaszul kezdett tanulni, hogyha kikerül Itáliába, beszélni tudjon az ottani emberekkel. (Bár nem voltunk évfolyamtársak, és részben szakjaink is különböznek, egy közös tárgyunk volt: az olasz. Bajor tanár úr óráira kezdtünk el együtt tanulni, ekkor születtek első terveink olaszországi utazásokról...) Az Olaszországgal való első találkozására 1969-ben került sor, az Eötvös Kollégium legendás kirándulásán. A mai egyetemisták jó része számára már nyilván nem jelent különlegességet egy ilyen utazás, a hatvanas évek végén azonban meghatározó élmény volt ez a csoportos csereutazás a bolognai (vagy padovai?) egyetemistákkal sok olyan diák számára, akinek addig nem volt módja még az országon belül sem utazgatni, legfeljebb kötelező iskolai kirándulások alkalmával. Közéjük tartozott a férjem is, aki – a többiek elmondása szerint is – úgy érezte magát az olaszok között, mint hal a vízben, a látóvalók, az élmények egész életére megőrződtek benne, s alig várta, hogy újra kiutazhasson. 1975-ben, amikor a *Forrás*-beli jelentkezése után első könyve, a *Magyarok* is megjelent, került sor első hosszabb utazásunkra. Nyolc napot töltöttünk Velencében, mielőtt továbbutaztunk volna Rómáig, bolognai és firenzei megállókkal. Nagyon, rajongva szerette Velencét. Az egész napos gyaloglástól holtfáradtan hazatérve néha már csak szédelegtünk, de ő akkor is kiment minden este a térre, aztán részletesen beszámolt a látottakról, hallottakról, rendkívül találóan, egy-két karakterisztikus vonással rajzolva meg néhány különös figurát. Itt láttam először, milyen megrendítő hatással van rá a körben megkonduló-felcsendülő harangszó, az ablakban állva, szinte egész testével itta fel a harangzúgást... És mentünk, mentünk egész nap, hogy mint afféle rendes turisták, minél több megnézendőt lássunk is. Hogy Torcellóba végül is mennyire határozottan törekedtünk, már

nem emlékszem, de azt hiszem, kissé a jó szerencsén is múltott, hogy nem tévedtünk el a lagúnán ide-oda cirkáló vaporettók között, és az éppen megfelelőre ugrottunk fel. Rekkenő hőségben érkeztünk meg, rajtunk kívül talán két-három ember szállt ki, ők is gyorsan eltűntek. Vibrált a levegő, sehol egy lélek, s mi kisé szorongva elindultunk a csatorna mentén, a sziget belseje felé. Még most is átfut rajtam az a furcsa érzés, amely hatalmába kerített minket – a mélységes csend, a forróságtól remegő levegő, a pocsolya-tenger búze-illata, valami megmagyarázhatatlan időn-téren kívüliséget, irracionális árasztott-sugárzott. Ezt az érzést csak lassan oldotta fel az első épületek látványa, a távolban felcsendülő emberi hangok sem idéztek fel semmit a huszadik századból. A templomokhoz érve is csak két-három buránói csipkeárus asszonnyal találkoztunk, és amikor beléptünk a hűvös falak közé, semmi és senki nem zavart bennünket, némán nézelődhattunk. Férjem hosszú ideig képtelen volt elszakadni a mozaiktól, s amikor végül újra a szédítő forróságban találtuk magunkat, még sokáig szó nélkül bolyongtunk az elvadult kertben. Attila trónjára telepedve jött csak meg újra a hangunk, de megilletődöttségünk még hazaútban is el-elcsendesített. A második torcellói utunkra 79-ben került sor, akkor, amikor egy pompás kis reneszánsz panzióban laktunk a San Marco mögött, és a tulajdonosékkal gyakran beszélgetve érdekes és elszomorító ismereteket is szereztünk a velencei hétköznapokról, a velencei vendéglátók kétlakiságáról, a város kétarcúságáról. A férjemet minden érdekelte, és egyre többet és többet akart megtudni a városról, de általában is az olaszok életéről, gondolkodásmódjáról, világfelfogásáról. Ekkor már Torcellóba is felkészültebben (jegyzetfüzettel is felszerelve), jobb híján mondván „otthonosan” indult. Ez a találkozás Torcellóval más volt, mint az első, nem annyira az érzelmekre, mint az értelemre ható – de azért az érzelmi meg rázkódtatás most sem maradt el. A nap végén jó néhány feljegyzés, emlékeztető sorakozott a jegyzetfüzetben, ezeket használta fel a regény írásakor.

A harmadik torcellói utazásra sajnos már nem került sor. Amikor 1981-ben újra Olaszországban járt, Velencében csak rövid időt töltött, nem volt ideje átmenni Torcellóba. Sietett haza, hiszen rövidesen megszületett a kislányunk. Úgy terveztük, majd együtt megyünk.

1975-ben Balázs József írói pályája a *Forrás* hasábjain indult a *Koportos* megjelenésével. Amikor hatvanadik születésnapjára közölhető írást kért tőlem Pintér Lajos, megbeszélve azokkal a barátokkal, akik annak idején, elkészültekor is olvasták, a kiadatlan regény kéziratát ajánlottam fel. Legyen ez köszönet is, és egyben egy itt indult pálya itt történő lezárása.